

סיכום

רות גביון

טבעי שדיון מהסוג הזה אינו יכול להניב פתרונות ספציפיים או תשובות ספציפיות לאף אחת מהסוגיות שעסקנו בהן. אומר רק כמה דברים על השיח שבמסגרתו מתקיים הדיון הזה. יש שהוא מתאפיין בשיח זכויות; לפעמים דנים בסוגיית ההגירה. ואולם חשוב לזכור, שלעתים קרובות סוגיית ההגירה מעוררת שלוש שאלות שונות. הראשונה היא האינטרסים של המדינה שמטפלת בהגירה אליה; השנייה היא האינטרסים של תושבי המדינה; והשלישית היא האינטרסים של מבקשי הכניסה. באופן טבעי, כשאנו מדברים על אינטרסים של שלוש זהויות, ובדרך כלל לא רק שלוש אלא יותר, כי בתוך המדינה מתקיימות תת-אוכלוסיות שיש להן אינטרסים שונים ואולי אף מנוגדים, אנחנו דנים במשחק מורכב של אינטרסים, המסביר את קשיי החקיקה. כשרוצים לחוקק חוק נגד מסתננים המכוון נגד הכניסה מגבול הדרום, צריך להיות קל להעביר בכנסת חקיקה כזאת משום ההסכמה הרחבה שכניסה דרך גבול דרומי פרוץ אינה חיובית. בפועל קשה לחוקק חוק נגד הסתננות מפני שחוק זה חל גם על מי שנכנסים באשרת תייר ואינם עוזבים את הארץ. בני אדם אלה באים מקבוצות אוכלוסייה שונות לחלוטין, והתומכים שלהם בכנסת הם ממפלגות שונות, שמצד אחד אינם בעד ההגירה מגבול הדרום, ומצד אחר רואים בחיוב הגירה מארצות מסוימות באירופה. לפיכך הדברים האלה מסובכים ברמה הפוליטית, ובדיון כזה אין באפשרותנו לטפל בהם בשיטתיות. יתרה מזאת, אמנם למדינת ישראל יש עניין אסטרטגי מוסכם בהגבלת כניסת מהגרי העבודה מגבול הדרום, שיש להם מאפיינים חברתיים ותרבותיים מסוימים, אך בו בזמן מתקיימת בישראל תעשייה גדולה המגלגלת מיליונים רבים ומטרתה לגבות ממהגרי עבודה, שישראל יוזמת את הבאתם, סכומים אדירים שהם נדרשים לשלם בעבור הזכות לעבוד כאן. יש משהו מאוד לא מוסרי, כמעט מושחת, בכך שאנו מגבילים הגירת עבודה של בני אדם נואשים מן הדרום, אך יש בקרבנו מי שמרוויחים הון תועפות ממצוקתם של מהגרי עבודה מורשים.

עסקנו הרבה בשאלת הכניסה לישראל. ראינו שהתוצאה של הזנחה רבת-שנים מצד מדינת ישראל, היא הימצאותם של עשרות ואולי מאות אלפי בני אדם בלא מעמד

מוסדר. מבחינה מסוימת השאלה כיצד לנהוג בהם שונה משאלת ההתמודדות עם הכניסה למדינה. קיים לחץ חברתי על המדינה לתת לשוהים הללו מעמד ואפשרות להישאר בארץ, אף שנכנסו אליה שלא כחוק או נשארו בה שלא כחוק, מטעמים הומניטריים, ומשום שהם כבר כאן. אבל ההחלטות בנוגע למי שנמצא בארץ משפיעות ישירות על הרצון להיכנס אליה. כמו שידוע בכל מדינה המתמודדת עם הגירה לא חוקית בהיקף גדול, כל תהליך של "לגליזציה" מגדיל את התמריץ של המהגרים להישאר בניגוד לחוק. ככל שמדיניות ההגירה נותנת תמריץ מובנה לקבלת מעמד לקבוצות מסוימות הנמצאות בארץ, למשל מי שיש לו ילד "ישראלי", כך נוצר מנגנון המטיל חובה על מדינת ישראל לקלוט בעתיד עוד מספר לא ידוע – את אלה שבעתיד ייוולד להם "ילד ישראלי". שוב, אילו היה מדובר במספרים קטנים, זה היה באמת עניין הומניטרי. אבל הכלל שמעניק מעמד בתנאים כאלה מטיל על המדינה חובה שהיקפה אינו ידוע. בתנאים של ביקוש גבוה למעמד בישראל, זו מדיניות בעייתית.

ריבוי נקודות המבט מאפשר מצב שבו הדיון אינו "נפגש". שר הפנים אלי ישי מנהיג שיח המציג את החובה האסטרטגית של המדינה להגן על תושבי מדינת ישראל. יש בזה היגיון, אבל הוא מתעלם מהאינטרסים של מבקשי המקלט ואף מזכויותיהם. לכן השיח של השר ישי אינו יכול לתת לנו את התמונה המלאה. לעומת זאת, יש שיח המעמיד במרכז את זכויות האדם של האנשים הללו ועוסק בהן באופן בלעדי, כמו זה של עורכת הדין מיכל פינצ'וק, המעלה על נס את זכויותיהם של האנשים האלה. היא תיארה מציאות אנושית קשה, אבל המסקנה שלה היא שישראל חסרת אונים, וכל מה שהיא יכולה לעשות הוא לקבל על עצמה ברצון ובנדיבות חובות לדאוג לרווחתם של מבקשי המקלט. אין היא יכולה או רשאית לנסות ולצמצם את היקף הכניסה אליה או לפעול לצמצם את התמריצים לבוא אליה. אין היא יכולה לקדם את האינטרסים שלה עצמה באשר לגודל האוכלוסייה ולזהות האוכלוסייה הנמצאת בה, ואין היא רשאית להעניק למבקשי המקלט מסודר ליד הגבול, מקלט שאינו מאפשר להם להיכנס ליישובים בישראל ולעבוד בישראל, אף שבפועל הסדר כזה הצליח בינתיים לצמצם במידה ניכרת את מספר הנכנסים מדרום. גם שיח כזה הוא חלקי בהכרח. טוב שיש מי שמעלה את הנקודות האלה ומצביע על מצוקות כאלה. טוב שיש מי שמנסה לסייע. אבל שיח שאינו מאפשר למדינה לפעול בדרך סבירה לקידום אינטרסים חיוניים שלה, עלול רק להעמיק כעס ותסכול ולעורר תוקפנות הן כלפי המהגרים והן כלפי מי שמבקש לסייע להם באמצעות שיח מן הסוג הזה.

חיוני אפוא שנבחן היטב כיצד עלינו בישראל לטפל בסוגיה של הגירה מארצות עולם שלישי. אחרי הכול סוגיית ההגירה אינה נחלתה הבלעדית של ישראל. זו בעיה עולמית. הקהילה הבינלאומית צריכה להתמודד עם קהילות כמו זו שבאריתריאה או בסודן, שתנאי החיים שם קשים ביותר, בדרך כפולה. צריך להעמיד במרכז את החלוקה

ההוגנת של הנטל. ברור שעל המדינות השכנות לאזור המצוקה יוטל נטל מידי כבד יותר. לכן הקהילה הבינלאומית צריכה להיערך כדי להגן על מדינות שכנות כאלה, ויחד עם זה לתת מענה סביר למצוקתם של הנמלטים מסכנה או מאיום. היום בני אדם מסוריה נמלטים על חייהם, ורובם אינם מורשים להיכנס לתוך המדינות שאליהן הם בורחים ולהשתלב באוכלוסייתן. הם נמצאים במחנות פליטים על יד הגבול, ויש האומרים שהם צריכים להיות ממוקמים במקום בטוח בתוך סוריה. אין הם מבקשים מקלט, ואיש אינו בודק אותם באופן פרטני, ומובן שלא נותנים להם מעמד או אפשרות לעבוד. ההסדר הזה נראה סביר היות שברור שחייבים לתת להם מקלט, אבל ברור גם שאין להטיל נטל של בדיקה וקליטה שלהם על המדינות השכנות. גם אין מדברים על המציאות הזאת במונחים של שיח זכויות של מבקשי המקלט או חובותיהן של המדינות הקולטות. סוכנות הפליטים והקהילה הבינלאומית מסייעות כלכלית למדינות השכנות לספק לפליטים סיוע הומניטרי כנדרש. מבקשי מקלט זקוקים למקום שבו יהיו בטוחים. חובת ישראל לספק להם ביטחון. ברור שהם גם רוצים למצוא מקום שיוכל להיות להם בית. אבל עקרונות מוסר וגם המשפט הבינלאומי אינם מטילים על המדינה הקולטת חובה להפוך להם לבית. שיח זכויות האדם מעורר לפעמים הרגשה כי זה מה שנדרש. זו מסקנה מטעה. בסופו של דבר, אם החברה הישראלית תרגיש שכופים עליה בשם זכויות האדם לפעול לאורך זמן בדרך המנוגדת לאינטרסים בסיסיים שלה – הדבר לא יקדם את רווחת מבקשי המקלט או המסתננים, אלא עלול לפעול נגדם ונגד שיח הזכויות עצמו כבומרנג.

אגב, דווקא ההצלחה בצמצום מספר הנכנסים בדרום מחדדת היבט חשוב של מדיניות ההגירה: חשוב לשמור על הגבולות; חשוב מאוד לא לנהל מדיניות של דלת מסתובבת בעניין עובדים זרים מורשים; ואם מצליחים לשמור על הגבולות אזי החובה להתמודד עם בעיית הרווחה והצרכים של מי שכבר נמצאים כאן, נהיית גדולה יותר. אבל אנחנו מגלים, שעם חדירה מעבר לגבול קל יותר להתמודד מאשר עם מספר גדול של מהגרי עבודה או תיירים שנשארים בארץ ועובדים בה בניגוד לחוק. ההתמודדות עם הגירה בהיקף רחב חייבת להביא בחשבון תופעות כאלה. בסופו של דבר נצטרך למצוא איזון בין הרצון לצמצם את ההגירה לישראל לבין ההכרח לנהוג בהגינות במי שאנחנו עצמנו מאפשרים להם להיכנס לכאן, אף אם הם מעדיפים לאחר מכן, ממגוון סיבות, לנסות להישאר ולחיות ולעבוד כאן דרך קבע.

אני רוצה לסיים בנימה חיובית יותר. חשוב שלא נעסוק רק בשאלה איך להגן על החברה הישראלית מפני התוצאות החברתיות הקשות של הגירה בהיקף גדול של בני אדם מקהילות מצוקה מאפריקה, השונות תרבותית. חשוב שלא נעסוק רק בשאלה איך למנוע את כניסתם או להחזיר אותם לבתיהם או להוציא אותם מכאן. רצוי שנחשוב גם על השאלה מה אפשר לעשות כדי להקל, ולו במעט, את המצוקה שגורמת

להגירה הגדולה הזאת. אצביע על דרכים יצירתיות. לדוגמה, השר אלי ישי סיפר כי הייתה החזרה מרצון לדרום סודן. אינני יודעת עד כמה היה כאן רצון חופשי, אבל בתי המשפט אישרו שאכן אין עוד טעם האוסר על החזרתם של בני אדם לבתיהם בדרום סודן. אבל היה אפשר לעשות יותר מלהגיע להסכם עם ממשלת דרום סודן ולתת מענק עזיבה לחוזרים. הלוא חזרו מי שעבדו, למדו וחיו בישראל והם קצת ישראלים. המדינה יכולה לראות חלק מתפקידה לעזור להם להיקלט בדרום סודן בכסף, בייעוץ ובהדרכה. אפשר לעזור לפתח בדרום סודן תנאים שיאפשרו לבני אדם אלה לחיות שם בשגשוג ובביטחון. הכוונה אינה רק למי שהוחזרו, אלא גם לדרום סודן כולה. ואין הכוונה רק לפעולה של מדינת ישראל כלפי דרום סודן, אלא לפעולה של תיאום בתוך הקהילה הבינלאומית. יש לסייע במחשבה ובתרומה יחד עם נציבות הפליטים הבינלאומית, לא לפעול רק ברמת חלוקת נטל הפליטים בין מדינות, אלא גם לפעול לשפר את התנאים במקומותיהם. יש בכך הרבה מעבר להחזרתם בהסכמה, אמיתית או חלקית, שהיא בעצם רק הסתלקות מאחריות, שאינה מתמודדת עם הבעיה לעומקה.

***

הוצגו כאן בעיות חמורות. אין זה נכון לצפות ולדרוש ממדינת ישראל לפתוח את גבולותיה לכול, גם אם הבאים טוענים שהם מבקשי מקלט. בתנאים של הגנה קולקטיבית, לא יהיה נכון למדינת ישראל לבדוק את כולם פרטנית. מתקני השהייה, אם הם זמניים והוגנים ומאפשרים למבקשי המקלט ביטחון בתנאים הוגנים, עם שירותי רווחה וחינוך בסיסיים, הם דרך לא רעה להתמודד עם הבעיה הזאת. לבתי המשפט יש כאן תפקיד קשה וכמעט בלתי אפשרי מכיוון שהמדינה אינה משדרת מדיניות הוגנת, עקיבה וברורה. לעתים קרובות הם נאלצים להתערב כדי לפעול נגד התנהגות שרירותית וחסרת לב של רשויות. אבל בעיקרו של דבר אין עליהם לקבוע בעבור המדינה את מדיניות ההגירה שלה. עם זאת, נדמה שיש היום במדינת ישראל נטייה לעשות הון פוליטי מהבעיה הזאת. פוליטיקאים פונים לרגשות תסכול של הציבור, ומעוררים כעס ואלימות כלפי המהגרים. יש נטייה להתעלם מהאחריות שלנו כמדינה וכחברה להיווצרות המציאות הזאת. מותר לישראל והיא אף חייבת לגבש מדיניות הגירה אחראית ועקיבה. מותר לישראל לאכוף אותה בנחישות. אבל בה בעת אנו חייבים לגנות נמרצות ולהפסיק כל גילוי של הסתה נגד המהגרים או מי שמסייע להם. עלינו לזכור שאנחנו פועלים כאן לא רק על-פי האינטרס הלגיטימי שלנו, אלא גם על-פי החובה לנהוג בהם כבני אדם בעלי כבוד וזכויות. אמנם אין להם הזכות להישאר בארץ הזאת או להתפרנס בה, אבל יש להם הזכות שנהג בהם בדרך שמכבדת את צלם האנוש שלהם.